

Türk Demokrasi Vakfı Demokrasi Şurası
Daha İyi Yargı Derneği Başkanı Av. Mehmet Gün

İstanbul, 17 Aralık 2022

YARGI REFORMU VE HUKUK DEVLETİNİN YENİDEN İNŞASI

Kurucusu ve başkanı olduğum Daha İyi Yargı Derneği, siyaseten tarafsız bir düşünce kuruluşudur. Hukukçular, akademisyenler, işinsanları ve fikir önderlerinden oluşan 160 üyemiz ile Türk yargısının sorunlarını ve bu sorunların kök sebeplerini tespit etmek, evrensel kabul gören çözümler geliştirmek için çalışmaktayız.

Uyuşmazlıkları çözmekte zorlanan yargının, dürüst insanları yalana teşvik ederek toplumun ahlakını, işbirliği ve dayanışma ruhunu bozduğunu görüp, bu sorunun kök sebebini ve çözümünü keşfettiğim gün yola çıkarak Daha İyi Yargı Derneğini kurdum. Çözümün ilk derece paydaşları olan iş dünyasının sivil toplum kuruluşlarına da üye olarak aktif olarak çalışmaya başladım.

Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneği (TÜSİAD) Yargı Reformu Çalışma Grubu'na başkanlık ettiğim sırada, yaklaşık dört yıllık bir çalışma sonucunda oluşturduğumuz "Yargı Hizmetlerinde Kalite Raporu" 2014 yılında TÜSİAD belgesi olarak kabul edildi ve yayınlandı. Belgenin tanıtımı için Daha İyi Yargı Derneği, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) ve TÜSİAD işbirliğinde Türkiye'yi şehir şehir dolaşarak gerçekleştirdiğimiz toplantılarda Anadolu iş dünyasının mesajı gayet netti: "Esas meselemiz demokrasidir, demokrasinin aksamasının en büyük sebebi yargıdır."

Bunun üzerine "Türkiye'nin Orta Demokrasi Sorunları ve Çözüm Yolu" kitabını kaleme aldım. Üyelerimizin katkılarıyla ortaya çıkan, İngilizce'de de yayınlanan, kurumlar, usul ve süreçler için reform önerileri sunduğumuz kitabı, TÜRKONFED politika belgesi olarak kabul etti.

Demokrasideki ana sorunlarımız "yargı, hukukun üstünlüğü ve temsilde adalet"teki aksamalardır. Bütün sorunların kökeninde yargı sorunu yatmaktadır. Yargının görevini yapamaz olması

hukukun üstünlüğü sorununa neden olmakta, hukukun üstünlüğü sorunu siyasi alana temsilde adaletsizlik olarak yansımaktadır. Bu nedenle çalışmalarımıza yargı sorunundan başlamaya karar verdik.

Önce dokuz kişilik önyargısız genç bir ekip oluşturduk. Koronavirüs salgını, bu çalışma için iyi bir fırsat oldu, evlere kapandığımız bu dönemde her gün online tartışıp çalışarak, olağan şartlarda yıllarca sürecektir çalışmayı bir yılda tamamladık. Yargı sorununu kökten çözecek yenilikçi çözüm önerileri geliştirdik. Önerilerimizi “A’dan Z’ye Türk Yargı Reformu” adı ile Türkçe ve İngilizce dillerinde yayınlayarak dünyada ve Türkiye’de tartışmaya açtık.

Tasarımlara ilaveten anayasa ve kanun taslaklarını da hazırladığımız çözümlerimiz hayata geçtiği takdirde, adeta bir taşla üç kuşu birden vurmuş olacağız: Birincisi, hukukun üstünlüğü endeksinde gelişmiş ülkeler seviyesine hızla erişebileceğiz; ikincisi, güçler ayrılığını netleştirip dengesini sağlamaştırarak Türkiye’yi ileri bir demokrasi seviyesine çıkarabileceğiz; üçüncüsü, milli gelirimizi kısa sürede 25-30 bin dolar seviyesine yükselterek refahımızı hızla arttırabileceğiz. Bu üç hedef de hem de bir seferde, yargı sorununu kökten çözerek ulaşabiliriz.

Cumhuriyet halkın kendi kendisini yönetmesidir! Türkiye’de cumhuriyet, toprak damda doğan bir çocuğun cumhurbaşkanı olabilmesi demektir. Halkın bir arada yaşamasının ve toplumsal dayanışmanın en temel kuralı adalettir.

Zira adalet, üzerinde önceden anlaşılmış olan kurallar bağımsız ve tarafsız olarak uygulandığında, bireylerde oluşan bir güzel histir. Adalet hissi, payına düşene razı olma, yükümlülüklerle kendiliğinden katlanma arzusu uyandırarak, toplumsal dayanışmayı geliştirir.

Halkın kendi kendini yönetmesinde en önemli husus adaleti sağlama işlevi, yani yargıdır. Nitekim bir devlet olmanın ilk şartı da yargıya sahip olmaktır. İkinci işlev halkın işlerini görecektir olan yürütme, üçüncü işlev ise bir arada yaşamının kurallarını oluşturma işlevi yani yasamadır. Halkın kendi kendini yönetmesinin yolu yargı, yasama ve yürütme işlevlerinin belirli ve birbirinden ayrı olduğu demokrasidir. Bu üç işlevin halkın temel hak ve özgürlüklerini, haber alma, fikir yayma, seyahat ve örgütlenme özgürlüğünü ne kadar koruyup geliştirdiği ise demokrasinin seviyesini belirler.

Demokrasi mücadelesi, halkın kendi kendini yöneteceği, herkesin sahip çıkacağı, sarsılmaz dengeye sahip bir yönetim sistemi oluşturma ve bu sistemi kurallara dayalı ve kesintisiz olarak işletme mücadelesidir. Demokrasi, darağacı değil, sacayağı kurma sanatıdır! Demokrasi kurallara göre işleyen hukukun üstün olduğu devlet, yani hukuk devletidir.

Hukuk devleti, bireylerin keyfine göre davrandığı bir kalabalık değil, önceden belirlenmiş olan kurallara göre bir düzen içinde işleyen örgütlü topluluktur. Hukukun üstünlüğü, bu toplumsal örgütün işleyişini belirleyen kuralların mevcut ve uygulanır olduğunu anlatır. Kurallar var fakat uygulanmıyorsa ya da keyfi kararlara göre işliyorsa, hukukun üstünlüğü yoktur. Hukukun üstünlüğü,

- Kuralların empoze edilmediği, ilgili herkesin katılımıyla oluşturulduğu,
- Yöneticilerin keyfi davranmadığı, devlet gücünün kurallara uygun olarak kullanıldığı,
- Hiç kimsenin imtiyazlı veya dokunulmaz olmadığı, hukuk önünde herkesin eşit olduğu,
- İster sıradan birisi isterse cumhurbaşkanı olsun herkese bağımsız ve tarafsız bir yargı önünde hesap sorulabilen devlet düzeni demektir.

Yargı, kamu hizmetlerinin en kötüsü. Üstelik yargı, kullanışlı bir siyasi bir alet haline getirildi; eline geçirenler siyasi rakiplerini bastırmak veya yok etmek için kullanıyor. Yargı organlarına ve kilit mahkemelere atamalara, kapalı kapılar ardında siyasiler karar veriyor.

Kanunların anayasaya aykırılığı nedeniyle iptal davası açma yetkisi tekelinde olan, sayıları bir elin parmaklarından az kişi aralarında anlaşmalarında, anayasayı ihlal edebiliyorlar. Anayasa Mahkemesi buna karşı hiçbir şey yapamıyor. Kamuoyunda keyfi idare, liyakatsizlik, adam kayırma, nepotizm, yolsuzluk ve rüşvet suçlarında cezasızlık algısı hakim. Sorunlara çözüm bulması gereken siyasi partiler oligarşik yapıda, yönetimlerine lider ve merkez yönetim sultası hakim. Siyaset hizmet değil ticaret için yapılıyor. Hukukun üstünlüğünde adeta kara delikler ve kocaman kurtarılmış bölgeler oluşmuş durumda,

Kim hangi görevde olursa olsun, başta yargı mensupları olmak üzere, kendi kurumları veya amirleri izin vermedikçe, kamu görevlileri yargılanamıyorlar! Görevini yapmayan bürokratlar ile siyasetçiler arasında adı konulmamış bir koalisyon oluşmuş durumda. İmtiyazlı zümreler haline gelmiş, türlü ayrıcalıklardan yararlanan, haklarında hukukun işlemediği, hukuken ve fiilen dokunulamaz olan siyasiler ve onlara bağlı bulunan üst düzey kamu görevlileri ve yandaşlarından oluşan kabaca 4 bin 500 kişi, siyasi güçlerine göre değişen fakat yazılı olmayan kendi özel hukuklarını uyguluyorlar.

Öte yandan halk, etkin olarak çözülemeyen uyuşmazlıklara ve davalara boğulmuş durumda. Her sene ortalama 8,2 milyon dava açılıyor, üçte biri sonraki yıllara devrediyor. Dört-beş ayda bitmesi gereken bir dava, istinaf ve temyiz aşaması dahil en az beş sene, ortalama dokuz sene

sürüyor. Anayasa Mahkemesi'nde yığılan bireysel başvuruların %77'den fazlası, ihlal kararlarının %60'tan fazlası adil yargılanma hakkının yaygın olarak ihlal edildiğini söylüyor.

Tam bağımsızlık, yargı hizmetinde kalitenin ilk ve en önemli şartıdır. Yargıyı tam bağımsız ve görevini yapmakta özgür hale getirmek kolayca mümkündür.

Bunun için, yargı idaresi de hukukun üstünlüğüne, kararları uzman bir mahkemede yargı denetimine tabi olmalıdır. İsteyen herkes kararları dava edebilmelidir. Bu amaçla Adalet Yüksek Mahkemesi kurulmasını, bu mahkemesin kararlarının temyiz merciinin ise Anayasa Mahkemesi olmasını öneriyoruz.

Yargı idaresi kaliteli hizmet üretimine odaklanmalı, merkezinde tam bağımsız bir düzenleyici kurum olmalı. Bu kurum tüm yargı paydaşlarını temsil etmeli, üye kompozisyonu hiçbir kişi, zümre veya koalisyonun nüfuz kuramayacağı şekilde belirlenmelidir. Bu amaçla özerk bütçeli bir Adalet Yüksek Kurumu oluşturulmasını, bu kurumun da bir Daimî Hukuk Şurası ile desteklenmesini, Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK), Adalet Bakanlığı'na verilen yetkilerle birlikte Adalet Yüksek Kurumu'na dönüştürülmesini öneriyoruz.

Hakim ve savcılarının da avukatlar ve noterler gibi kendi bağımsız meslek kuruluşlarına sahip olmasını öneriyoruz. Bu meslek kuruluşlarının temel görevleri yargı bağımsızlığını ve hukukun üstünlüğünü savunmak, meslek mensuplarını geliştirmek olmalı.

Yargı mesleklerinin yeknesak kariyer planına kavuşmasını, atamaların eşit olanlar arasında açık yarışma usulü ile yapılmasını, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Anayasa Mahkemesi üyeliklerine adaylıklar ve atamaların açık ve gerekçeli oyla gerçekleşmesini, aday belirleme sürecine kamuoyunun da dahil edilmesini ve bütün sürecin yargı denetimine tabi olmasını öneriyoruz.

Anayasa Mahkemesi'nin kapasitesinin artırılmasını, mevcut siyasallaşmanın giderilmesini, bu amaçla üye sayısının 15'ten 30'a çıkarılmasını, üç daire ve bir genel kurul olarak çalışmasını öneriyoruz. Sivil toplum kuruluşları dahil isteyen herkes, anayasaya aykırılık sebebiyle iptal davası açabilmelidir.

Yargı hizmetlerinin 26 kalkınma bölgesi bazında, uzmanlıklar merkezlerde yoğunlaştırılıp, hizmet halkın ayağına götürülecek şekilde yapılandırılmasını, uzlaşmaları teşvik edecek modern uyuşmazlık yöntemi benimsenmesini öneriyoruz. Sulh ceza mahkemeleri kaldırılarak ihtiyati tedbirlere karar verecek, delil toplamasına ve dava açılmasına rehberlik edecek, suistimalleri

önleyecek Adli Hazırlık Mahkemeleri kurulmalıdır. Böylelikle davalar tek celsede görülebilir, dört-beş sene yerine üç-dört ayda sonlandırılabilir.

Yargının işlevini kısıtlayan bütün imtiyaz ve istisnalar kaldırılmalı, yargı özgürleştirilmeli, kanun önünde herkesin eşit olması sağlanmalıdır. Böylece bürokrasiye, siyasilere karşı hukuk güvencesi ve disiplini kazandırılabilir. Hukukun kusursuz ve istisnasız üstünlüğü için,

* Yargı dahil kamu görevlilerinin suçlarını soruşturmada kurum ve idari amir izin şartı kaldırılmalı, davalarına uzman mahkemeler bakmalı,

* Dokunulmazların suçlarını soruşturmaya, Yüce Divan'da dava açmaya TBMM değil Adalet Yüksek Mahkemesi karar vermeli,

* Kürsü dokunulmazlığını yargı korumalı ve geliştirmeli,

* Cezasızlık ve cezasızlık algısı giderilmelidir.

Türkiye, 1960 ile 1980 arasında yaşadığı imtiyazlı yargıçlar zümresinden ve istikrarsız koalisyonlardan kurtulmak isterken vesayet tuzağına düştü. Adalet Bakanı HSK'ye başkan yapıldı. Temsilde adaletten ödün verilip TBMM'de yapay çoğunluk oluşturuldu, fakat yürütme yetkileri cumhurbaşkanı ile paylaştırıldı. En son noktada devletin tüm güçleri tek elde toplandı, demokrasi hibrit seviyeye düştü ve seçimle değişmesi umulan bir otokrasi oluştu. Bu tecrübeler devlet güçleri arasında bir sacayağı dengesi oluşturmanın ne kadar önemli olduğunu, bu denge olmadan yargı bağımsızlığının korunamayacağını gösteriyor. Dolayısıyla bu dengeyi etkileyen seçim barajları da yasamada suni çoğunluk oluşturmak da yargı bağımsızlığını yakından ilgilendirir. Yüksek seçim barajları bir yandan temsilde adaleti kısıtlarken diğer yandan yasamada suni çoğunluğun önünü açar. Suni çoğunluk, yasamayı zayıflatarak yürütmenin etkisi altına sokar, devletin kural oluşturma işlevini yürütme lehine, yargı bağımsızlığı aleyhine geliştirir.

Devlet güçlerini bir sacayağı gibi dengeli yapılandırmak için,

- En başta yargı gücünü hesapverir ve tam bağımsız olarak tasarlamak gerekir.
- Seçim barajları düşürülmeli, yasama dengeli ve halkı daha iyi temsil eder hale getirilmelidir.
- Yürütmenin politika oluşturma, icraat ve idari düzenleme işlevleri anlamlı olarak ayrıştırılmalı ve yetkiler geniş bir bürokrasi kitlesi arasında bölüştürülmelidir. Bu amaçla dış politika, eğitim, sağlık, güvenlik ve ekonomi gibi temel konularda politikaları belirleyen daimi şuralar oluşturmalıdır.
- Güvenoyu, güvensizlik, denetleme ve benzeri yöntemlerle yürütme sınırlandırılmalı, hatta değiştirilebilmelidir. Örneğin baş yönetici halk tarafından seçilmiş olsa bile bakanların

güvenoyu alarak göreve başlaması, güvensizlikle düşürülmesi gibi yöntemlerle yasama yürütmeye karşı güçlendirilmelidir.

- Yasamanın 1980 öncesinde olduğu gibi hükümeti entrikalarla keyfi olarak düşürmesi de önlenmelidir. Bu formülde baş yöneticiyi halkın seçmesi, fakat yasamanın güçlü denetimi altında tutulması fikri de değerlendirilebilir.

Yargı ve hukukun üstünlüğü Türkiye'nin çözülemediği en büyük sorundur. Sorunu çözmediğimiz gibi, olduğumuz yerde de duramıyor geriye kayıyor, zorlukla edindiğimiz kazanımları heba ediyoruz. Türkiye, vesayet veya yargıçlar zümresi tuzağına düşmeden yargı bağımsızlığını sağlamak zorundadır ve bunu yapabilecek bilgi ve tecrübe birikimine de sahiptir.

Yargı sorununun çözümsüzlüğü, güçler ayrılığının sağlanamamış, resmi ve gayri resmi siyasetçilerin devlet gücünü paylaşmıyor, gücü ele geçirenin ise keyfince kullanması konusunda fikir uyumu içinde olmasının bir sonucudur.

Bu nedenle yargı sorununu çözümü halktan gelmek ve siyasilere empoze edilmek durumundadır.